

ROMANDA DİJİTALLEŞME: E-KİTAP

Derya AYDOĞAN
İstanbul Kültür Üniversitesi
derya_aydgn@hotmail.com

ÖZET

Gelişen teknolojik olanaklar yeni bir medya ortamı ile birlikte yeni medya araçlarını da beraberinde getiriyor. Bu yeni medya araçları iletişim konusunda sağladığı kolaylıkla beraber hayatın içine nüfuz ederek yaşamdaki birçok öğenin değişimine, gelişimine ve dönüşümüne ortam sağlıyor. Bu bağlamda bir edebiyat ürünü olan roman türü de teknolojik gelişmeler çerçevesinde yeniliklere doğru gidiyor. Dijitalleşme ile birlikte ortaya elektronik kitap kavramı da çıktı. Bu çalışmada; multimedya öğelerini de içinde harmanlayabilen elektronik kitapların geleneksel roman türüne göre olan farkları incelenmiş ve post-roman olarak adlandırabileceğimiz yeni bir roman türünün yakın gelecekte ortaya çıkabileceğine dair öngöründe bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *roman, e-kitap, post-roman, dijitalleşme, yeni medya*

DIGITALIZATION IN NOVEL: E-BOOK

ABSTRACT

Emerging technological possibilities on new media environment are resulted with new media tools. The new media tools easily penetrate into life as changing life and many elements of life by development and transforming. As a result, novel as a product of literature is being updated due to technological development. The concept of electronic book digitalization is being occurred with new approaches. In this study, by using the elements of multimedia electronic books and comparing them with examined traditional, the differences are analyzed and predictions are made as post-novel style in literature will be popular in near future.

Keywords: *novel, e-book, post-novel, digitalization, new media*

GİRİŞ

Günümüzde gelişen teknoloji ile anlamı ve içeriği oldukça genişlese de iletişim eski anlamı ile haberleşme olarak tanımlanır. Buradan hareketle haberleşme ilk olarak dil ile sağlandı. Dil, insanların duygu ve düşüncelerini yansıtan kalıcılığı kesin olmayan soyut bir haberleşme aracıdır. İnsanlar öteden beri kahramanlık öykülerini, savaşlarını, yaşamlarını aktarma gereksinimi içinde olmuşlardır. Edebiyat yapıtlarının ilk örneklerinden olan destanlar, mitolojik öyküler ve halk öyküleri buradan kaynaklanarak dönemlerinin tek haberleşme aracı olan dil ile sağlanmıştır. Ancak sözlü edebiyat adı altında nitelendirilen bu anlatıların günümüze olduğu gibi geldikleri kuşkuludur. Diğer yandan insanlar en belirgin özellikleri olan düşünce ve duygularını kalıcı hale getirmek ve kendinden sonrakilere aktarmak için soyut olan dili somutlaştırarak uzun zaman ve uğraşlar sonucu yazıyı keşfetmişlerdir. Dil, salt bir haberleşme aracından çıkarak yazı sayesinde gelişen icatlar ve teknolojinin de etkisi ile anlamı ve kullanım alanı oldukça geniş bir iletişim aracına dönüşmüştür. İnsan yaşamında önemli rol oynayan iletişim, yol açtığı birçok unsurun yanı sıra edebiyatın gelişmesine de olanak sağlamıştır. Yazı, iletişim dünyasında olduğu gibi edebiyatta da gelişmeleri

sağlamış ve çeşitli edebi türler oluşmuştur. Bu edebi türlerden en ilgi gören ve gelişim çizgisi sürekli ilerleyen tür ise romandır.

Yazının kendisi gibi yazı için gerekli nesnelere (iletişim araçları) da gelişimini sürdürdü. Dönemine göre kabaca sıralanabilecek kil tablet, papirüs, parşömen ve kağıt kullanılırken bugün internet iletişim araçlarının her birini ele geçirmiş durumda. Teknolojik gelişmelerle birlikte el yazması kitapların yerini basılı kitaplar aldı ve basılı kitapların yerini de dijital kitaplar alacak gibi gözüküyor.

İletişim araçlarının gelişmesi ile toplum değişime uğrar bu değişim yaşamın her alanına yansır. İletişim kuramcısı Harold Innis, bilgi tekelinden söz eder. Burada medyayı zamana bağlı medya ve mekana bağlı medya olarak ikiye ayırır. Zamana bağlı medya, kil tabletler, yazıtlar, sözlü iletişim gibi belli bir kitleye yönelirken mekana bağlı medya televizyon ve basım teknolojisi ile daha geniş kitleleri hedefler. Böylece her iki kavram da toplumu kendince değişime uğratır. Zaman dünyası, hatırlanan nesnelere dizisinin; mekana bağlı ise bilinen yerler dizisinin ötesine uzanmıştı. Yazı, sözlü gelenekte dilin gelişmesinin kanıtı niteliğindeki soyut düşünce için eşi görülmemiş bir kapasiteye erişti. İsimlerin kendileri soyut kavramlardı. İnsanın eylemleri ve gücü, yazılı kayıtların mükemmelleşmesi ve kullanımının artmasıyla orantılı olarak arttı.¹ Ayrıca Marshall McLuhan, "Araç Mesajdır" der. Bununla da iletişim araçlarının kendine özgü mesajlarının olduğunu ve toplumu ona göre şekillendirdiğini söyler. İnsan eliyle oluşturulmuş, yeterince gelişmiş her yapı, dönüp kullanıcıyı kendi içine alma eğilimi gösterir.² McLuhan, "Global Köy" kuramında da elektronik medyanın bir anlamda eskiye dönüş olduğunu söyler. Nasıl ki eskiden kitaplar toplu olarak okunmaktayken basımla birlikte bireyciliğe döndüyse, elektronik kitaplarla tekrar aynı anda kitap okunabileceği ve böylelikle küresel bir köy oluşabileceği söylenebilir. Bu noktada Manuel Castells'in Ağ Toplumu kuramına da eğilmek gerekebilir. Çünkü Castells'e göre; 'Küresel erişime sahip, bütün iletişim araçlarını birleştiren, karşılıklı etkileşim potansiyeline sahip yeni bir elektronik iletişim sisteminin ortaya çıkışı kültürümüzü ebediyen değiştiriyor değiştirecek.'³ Günümüzde de ağ toplumu geniş bir alana yayılarak e-kitapların yolunu açacak belki de zamanla basılı kitabın yerini alacaktır.

Dijitalleşme, romana da farklı bir boyut getirdi. Belki yeni akımların doğması veya postmodernizmin de ötesi bir akımın oluşması ile roman yeni bir boyut kazanacak. Postmodernizmin disiplinlerarası bir akımdır ve karnaval havası taşır. Ancak dijitalleşme ile ortaya çıkan e-kitaplar da video, müzik, ses, grafik, animasyon gibi görsel ve işitsel unsurların da kitaba eklenmesi olası. Böylece karnaval daha geniş bir ivme kazanacak. Bu durumda ya yeni bir akım ya da yeni bir roman türü ortaya çıkacak.

EDEBİ BİR BİÇİM OLARAK ROMAN

Yazı, dilin tersine kalıcılığı kesin olan değişmeden geleceğe kalan ve geniş kitlelere hizmet eden bir iletişim aracıdır. Yazının icadı oldukça uzun bir sürece dayanır. On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır. Böyle bir sistem bir günde oluşmamıştır. Yazının tarihi uzun yavaş ve karmaşık bir tarihtir.⁴ Kabaca; resimler daha küçük simgeleri, simgeler sembolleri, sembollerin de her bir işaretin kelimeyi veya heceyi değil de sesi ifade etmesi sonucu bugünkü anlamda yazı doğmuştur.

Kil tabletin bir yerden bir yere taşınması zordu, papirüs dayanıksızdı, parşömen de oldukça pahalıydı. Kağıt daha kolay üretilen bir nesneydi ama el yazması döneminde yoğun emek gerektirdiği için o da pahalı ve diğerleri gibi sınırlı sayıda üretim yapıyordu. Bu nedenler kitabın pahalı bir nesne olmasını sağladığı için kitap sadece üst kesimin sahip olabileceği bir şeydi. Matbaanın bulunuşu hem zorlukları kaldırdı hem seri üretimi sağladı. Böylece kitap, daha ucuz bir nesne oldu. Bu da kitabı üst kesimin elinden halka indirdi. Ek olarak kitap üretimi önceleri ruhban sınıfın elindeyken sadece dini içerikli

¹ Harold A. Innis, İmparatorluk ve İletişim Araçları, Ankara: Ütopya yayınları, 2006, s.31

² Marshall McLuhan ve Bruce R. Povers, Global Köy, çev: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Scala yayıncılık, 2001, s. 25

³ Manuel Castells, Ağ Toplumu'nun Yükselişi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi yayınları, 2008, s. 441

⁴ Georges Jean, Yazı İnsanlığın Belleği, İstanbul: YKY, s. 12

kitaplar üretiliyordu. Fakat halka indikten sonra çok daha farklı içeriklerde kitaplar da basılmaya başlandı.

Son dönemde kullanılan bilgisayar teknolojisi ile artık her yerde sayısız kitaba ulaşmak oldukça kolay olmuştur. Bunun dışında eskiden yazın sanatı çok başka şekilde ele alınıyordu. Kitap yazabilmek için oldukça yetkin ve gerçekten sanatçı olmak gerekirdi. Tüm bu değişimler bu kesin görüşün de değişimini sağladı. Sanat yapıtını, olağanüstü yetenekte bir insanın yarattığı uyumlu-düzen olarak ele alan on dokuzuncu yüzyıl kökenli görüş ile bu görüşe dayalı eleştiri, günümüzdeki yazınbilimsel araştırmının doğrudan doğruya benimsediği bir ilke olmaktan çıkmıştır. Bu görüşün temelinde, her sanat yapıtının tanrısal nitelikli bir yaratma, her sanatçının da bir dahi olduğu inancı yatar. Bin dokuz yüz altmışlara değin, sanat eleştirisinde örtük bir biçimde de olsa süregelen bu inanç, günümüzde bir sınav geçirmektedir. Çağdaş sanat kuramının, bu arada yazınbilimsel araştırmının temel savlarından biri, sanat ürünlerini bu tür sınırlayıcı kesinlemelerden uzak olarak ele almak, insanın sanat etkinliğini bir bakıma gökten yere indirmektir.⁵ Bu durumun en belirgin özelliği bilgisayar teknolojisi ile birlikte isteyen herkesin yazar olabilmesidir. Yazıdaki kesin kurallar büyük ölçüde yıkılmıştır. Böylece yazın sanatıyla birlikte roman anlayışı da değişim içindedir.

Roman, kesin bir tanımının yapılması güç, belli bir biçime veya kurallar bütününe bağlı olmayan sürekli değişim ve gelişim halinde olan edebi bir türdür. Mikhail Bakhtin'in *The Dialogic Imagination* adlı eserinin İngilizce çevirisini yapan Michael Holquist, kitabın önsözünde romanın son derece militanca biçim değiştiren (Protean) bir edebi tür olarak tarihi düzçizgisel (kronolojik) biçimde ele almak isteyenlerin yapmak istediği sınırlamalara sürekli direndiğini hatırlatır. Zira roman, doğası gereği kategorize edilmeye, sınırlandırılmaya, türlere ayrılmaya direnir.⁶ Ancak yine de bir tanım yapılması gerekiyorsa; uzun anlatıma dayalı, gerçek ya da gerçeğe benzer olayların yanı sıra düş gücünden yola çıkarak olağanüstü durumların da eklenebildiği; kişi, yer ve zaman üçleminin olduğu; birbirleriyle bağlantılı olaylar zincirini anlatan bir tür olduğu söylenebilir. Günümüzün en yaygın yazın türü olan roman, doğuşu kadar varoluşunu da tür mutasyonlarına borçlu olan bir yazın biçimidir. Tür ötesi bir tür olan roman hiçbir türe giremez ama hepsinden yararlanır.⁷ Ahlak, siyaset, sosyal meseleler, felsefe, psikoloji gibi oldukça çeşitli konulara yer verilen roman türü kendi içinde deneme, mektup, fıkra, makale gibi diğer türleri de barındırabilir. Roman sonradan popülerleşmiş ve ortaya çıkarken diğer tüm edebi tarzlardan beslenmiş ve hala beslenmekte olan parazit ve melez bir sanat biçimi olarak, kurallar bütünü kavramını kismaktadır. Bir roman, aynı anda hem psikolojik hem postmodern hem epik hem parodik hem dedektif romanı hem romans hem de mektup veya gazetecilik diliyle yazılmış olabilir. Ama şiir hem sone hem de dramatik olamaz. Bir esere roman dediğimizde onun çoğul ve kural karşıtı yapısını önceden kabul ediyoruz demektir.⁸ Kısacası roman birçok türden sonra oluşmuş bir anlatı türüdür ama hepsini kapsayacak niteliğe sahiptir. Diğer yazın türleri belli kalıplara sığdırılabilse de roman için bunu yapmak olası değildir.

Roma imparatorluğu altında olan Yunan edebiyatıyla ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz roman, Roma imparatorluğu yıkıldıktan sonra uzunca bir süre sadece dini metinlere yönelen kilisenin tekelinde kaldı. Ortaçağ dönemi olarak adlandırılan bu dönemde eserlerde dini içerik aranılıyordu. Sanatçıların akli ve dini birbirinden ayırmaya çalışması, yeni ticaret yollarının bulunuşu gibi sebeplerle yapıtlardaki dini içerik kuralı yıkılmaya başlar. Rönesans döneminde iyiden iyiye kendini hissettiren bu durum romanın gelişmesini kaldığı yerden sürdürmesini sağlar. Rönesans, Antik felsefenin bıraktığı yerden başlar. Eski düşüncenin yerine yeni düşüncelerin doğduğu bir arayış dönemi olan Rönesans'ın toplumda, kültür dünyasında neden olduğu kaynaşma ancak 17. Yüzyılda durulacaktır. Antik kültür ile tanıştıktan sonradır ki Rönesans kendine ait olan yeniyi ortaya koymaya başlayacaktır.⁹

⁵ Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı*, İstanbul: YKY: 5. Baskı, s. 22

⁶ Zekiye Antakyalıoğlu, *Roman Kuramına Giriş*, İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2013, s. 20

⁷ Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı 2013, s. 33

⁸ Antakyalıoğlu, s. 27

⁹ Emel Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010 s. 22

Rönesans'la birlikte değişim gösteren roman, sanatçıların artık kendi yetkinliğinde daha özgür ve kalıplardan biraz daha soyutlanmış şekilde gelişmeye başlar. İnsanlar ruhban sınıfın egemenliğinden kurtulup kendi doğrularına ve bireyselleşmeye başlarlar. Bireyselleşmeyle artık merkezde din değil, insan ve onun eylemleri vardır böylece roman geniş bir kapsama kavuşmuştur. Nasıl ki sanatçılar romanla halkı etkilemeye çalıştıysa halk da bir şekilde romanın varoluş sürecini etkilemiştir. Daha geniş bir ifadeyle; din bir tekel olarak din adamları tarafından korunmaya çalışılmış bu nedenle halkın bilinçlenmesini önlemek için bir takım önlemler alınmıştır. Bunlardan biri matbaaya karşı çıkan ruhban sınıfıdır. Ama yine de tüm karşı çıkışlara karşı matbaa, gelişimini ve yayılımını sürdürmüş, herkesin evine kitap girmiş ve sanatçıları dini baskıdan arınmışlardır.

Aklın önderliğine dayanan Aydınlanma ile herkesin fikirlerini eskisine oranla daha özgür ifade edebilmesi ile sanatçılar için geniş bir yaratım alanı oluşmuştur. Böylece eserler hakkında da daha detaylı düşünüp inceleme fırsatı bulmuşlardır. Roman sanatının incelenmesi ve sosyal, siyasal durumlar, klazizm, romantizm, realizm, modernizm, postmodernizm gibi bir takım akımların doğmasına olanak sağlamıştır. Akımlarla birlikte -etki ettiği diğer alanların yanı sıra- edebi türler de etkilenmiş, değişime uğramış, gelişmiştir. Teknolojik yeniliklerle birlikte de uzaklar yakın olmuş, herkes herkesin edebiyatından etkilenmiştir.

Roman türünün günümüzdeki formunu irdeleyebilmek adına bugüne kadar olan Batı Edebiyatı akımlarına kısaca göz atmak gerekir. Bunlar klazizm, romantizm, realizm, modernizm ve postmodernizmdir. Ortaçağ döneminde insanlar dini merkezde tutan ruhban sınıfının oluşturduğu baskıya bir takım değişiklik ve değişimlerden de etkilenecek şekilde çıkmaya başladılar. Aynı zamanda Antik dönem tekrar gündeme geldi ve o dönemin eserleri yeniden insanlar ve sanatçılar arasında ön plana çıktı. Sanatçılar baskı ortamından koparak daha özgürce eserler vermek istiyorlardı. Böylece yeni bir edebiyat ortamı baş gösterecekti.

Kilisenin uzun süren her şeyi dine ve onun üstünlüğüne bağlayan tekelinin sarsılması ve insanın kendisine dönüşü Hümanizm olarak ifade edilir. Rönesans, Doğu Roma İmparatorluğunun yıkılması ve İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından keşfi ile Batı'ya giden sanatçı ve ilim adamları tarafından geliştirilerek İtalya'da başlar ve tüm Avrupa'ya yayılır. Rönesans döneminde sanatçılar, Antik Yunan ve Latin sanat ve edebiyatlarını dil, üslup ve konu itibarıyla örnek alan, akıl ve dengeye önem veren, dil ve üslup endişesi taşıyan ve insanı merkez aldığı için milli olmaktan çok tüm insanlığı kucaklamayı hedefleyerek beşeri olmayı tercih eden bir anlayış ortaya koyarlar. Bu anlayış klasik akımı müjdelemektedir.¹⁰ "Sanat bir fantezi değildir, sanatta mutlaka uyulması gereken kurallar ve ahlaki değerler vardır" diyen klasik sanatçılar, üstün zevke önem verirler. Ama bunun için toplumdaki herhangi biri, herhangi bir olay gibi durumları konu edinmek yerine seçkin kişiler ve olaylara yer verip alt tabaka ve kültüre biraz da küçümseyici baktılar. Ayrıca klasik dönem sanatçıları, kahramanlarda şahsi özelliklere değil, her zaman diliminde ve her insanda olması muhtemel cimrilik, aşk, kıskançlık, öfke, nefret gibi daha psikolojik özelliklere yöneldiler.

Fransız İhtilali'nin etkileri edebiyat alanında da görüldü ve kabul görmüş değişmez denilen birçok kavram ve kural yıkıldı. Bunlardan en önemlisi ise saraya verilen önem, sarayın üstünlüğü ve klazizmin içerdiği saray edebiyatı idi. Kralın otoritesi de sarsıldı, kilisenin değişmez sorgulanmaz yapısı da. Ayrıca klasik edebiyatın seçkin çevreye dayalı edebiyatı da romantizmle çöküşe geçti böylece toplumun her tabakasından insana ve olaylara yer verilmesi gerektiği savunuldu. Yaşanan toplumsal ve siyasal bir takım olaylar sanatçıları, daha iyi bir toplum düzenini oluşturmak için yapılması gereken bazı düşüncelere yöneltmiştir. Seçkinler çevresini yükseltip halkı daha aşağı çekerek iyi bir toplum düzeni oluşturmak mümkün değildir. Bu düşünceler sanatta ve edebiyatta da yankı buldu. Aydınlanma çağı dediğimiz 18. Yüzyılın en belirleyici özelliği feodal ve monarşik düzenin yapısını değiştirmek, toplumda özgürlüğü, eşitlik ve kardeşliği egemen kılmak diye özetlenebilir. Nitekim bu yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Fransız İhtilali bu ana düşünceden kaynaklanmıştır temelde. Bu ihtilalle birlikte Dünya Edebiyatında yeni bir evre başlamıştır:

¹⁰ Kefeli, s. 22

Coşumculuk (romantizm).¹¹ Romantizm bir bakıma demokrasiyi, eşitliği, özgür düşünceyi, kardeşliği savunur denebilir. Klasiklerin tek ve kesin bakış açısının tersine Romantikler hayatın salt güzel ve estetik tarafını değil kaba ve çirkin olan yönleri dahil hayatı her açıdan ele almayı tercih ediyorlardı çünkü hayat bu zıtlıklardan oluşuyordu.

Romantik sanatçılar yaptıkları tasvirlerde aşırıya kaçması realizmi müjdeleyen bir durumdur. Fransız İhtilali'nin sonuçları yaşamda birçok şeyin değişmesine sebep olmuştur. Değişimler edebiyata da yansımış sanatçılar romantizmin duygu ağırlıklı bakış açısından çıkıp realizmin gerçekçi bakış açısına yönelmişlerdir. Sanayileşme ile toplumdaki zengin ve fakir ikiliği kalkmış bir de orta sınıf türemiştir. Makine uygarlığı, toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlar maddi değerleri ön plana çıkarmış, materyalizmi körüklemiştir. Bu ortamda romancılar gerçeği tüm çıplaklığı ile öznel bir katkıda bulunmadan aksettirme yöntemini benimserler.¹² Sanatçılar, bu dönemde manevi dünyadan daha maddesel olana geçerler eserlerde de tüm gerçekliği aktarmak önem kazanır. Sanayileşmenin gelişmesi, bu gelişimin yarattığı toplumsal çelişkiler insanoğlunun mutsuzluğunu hazırlayan ana etkenlerdir. Sermaye ile emek arasında sürekli bir çatışma vardır. Sanatçıya düşen, insanoğlunun mutsuzluğunu hazırlayan bu çatışmayı, bu çatışmanın ürünü olan çelişkileri sanatsal olarak saptama, yansıtma. Bunun için de insan, toplumsal çevresiyle birlikte algılanmalı, toplumsal çevresiyle bir bütün olarak işlenmelidir.¹³

Evrensel ve tarihsel süreç, Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, sanayi devrimi gibi durumlar ve olaylar modernizmin doğuşuna ortam sağlamışlardır. Bunun dışında kapitalizm, endüstrileşme, kentlerin oluşumu, uzmanlaşma, teknoloji, ulusal devlet, akılcılaştırma gibi olgular da modernizmin kaynağı için oldukça önemlidir. Aydınlanma ve akılcılıkla birlikte üstün insan önem kazanır. Aklın üstün olduğu inancı ile zor olana geçiş başladı ve zor olanın alanı da dolayısıyla üstün insana hizmet eden bir alan oldu. Modernizmi açıklarsak; Descartes'la başlayan, akli ön plana çıkaran kırılmaya çoğunlukla modernite deniyor. 19. Yüzyılın ortalarında başlayan ve 20. yüzyılda da süregelen, içinde birçok farklı akımı barındıran, eskiyi tümüyle değiştirmeye yönelik, kuşku yapıtları kapsayan döneme ise modernizm deniyor.¹⁴ Modernizmle birlikte romanda yeni bir içe dönüş, kendi kabuğuna çekiliş başladı. Artık roman okunması 'zor' bir anlatıydı. Amacı her okura değil, bu zorluğu göğüslemeye hazır olan eğitilmiş ve yetenekli okura seslenmekti.¹⁵ Eski değerlerin yerine yenilerine yönelik modernizm, gerçeğin tek olmadığını bu yüzden de sanatçının gerçekliği olduğu gibi yansıtamayacağını düşünür. Akıl ile yola çıkıyorsa eğer herkese göre farklı bir gerçeklik vardır, tek olmayan bir şeyi de ayna gibi yansıtmak mümkün değildir. O halde gerçek kişinin zihninden görüldüğü biçimdedir. Bu durumda gerçek, herkes için ortak ve tartışılmaz değildir. Her birey kendi bilincinin süzgecinden geçirdiği gerçeğe ulaştığına göre ortaya değişik perspektiflerden alınmış gerçek görüntüleri ortaya çıkar. (...) Sanatın kurmaca yapısına dikkati çeken ilk akım modernizm olur. Modern sanatçı okuduğu metnin gerçek değil, gerçeğin zihninde oluşan biçimi olduğunu ileri sürmektedir.¹⁶

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı artık modernizmin etkilerinin kırıldığı ve postmodernizm ile yeni bir sürece girilen bir dönemdir. Postmodernizm yeni bir dönem, yeni bir edebiyat, yeni bir sanat, yeni bir yaşam alanıdır. Postmodernizmin kelime anlamı modern-ötesi, modern-sonrası olarak açıklanabilir ve post ön eki, 'den sonra anlamına gelir, yani modernden sonra da diyebiliriz. Postmodernizm tüm kuralları yıkmaya ve kuralsızlığı getirmeye yönelik bir akımdır. Postmodernizm, sanata ve edebiyata serbestlik ölçülerini getirir. Tüm zorunluluklara ve gerekliliklere başkaldırarak 'her şey gider' algısı yaratır. Çünkü hayatın içinde olan her şey ayırım yapılmaksızın sanata dahil edilebilir. Postmodernizm, neyin sanat, neyin sanat olmadığını incelemeye başlar. Böylece modernizmin düşüncesi olan sanatı yalnızca sanatçı yapar algısı yıkılır. Postmodern süreçte yalnızca sanat vardır ve kimin yaptığının bir önemi yoktur. Bu algı da bayağı sanat anlamına gelen "kitch" terimini sanata dahil eder. Nitelikli eserlerin yanında sokakta bile satılan ucuz sanayi ürünleri de bir bakıma sanat olarak görülür. Popüler

¹¹ Emin Özdemir, Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, Ankara: Bilgi Yayınları,2013 s. 345-346

¹² Kefeli, s. 45

¹³ Özdemir, s. 373

¹⁴ Fatma Erkman, Edebiyat ve Kuramlar, İstanbul: İthaki Yayınları, 2010, s. 152

¹⁵ Parla, s. 169

¹⁶ Kefeli S. 79

kültür de kendine daha geniş bir yer edinir. Edebiyata baktığımızda da edebi estetik normlarının kalktığı yapıtlar sunulmaya başlanır, yazarlık artık sadece yazarın yapacağı bir iş değil, yazmak isteyen herkesin işidir. Postmodern romanda yazar dış dünyayı ya da dış gerçekliği birebir yansıtmaktan özellikle kaçınır. Romanı, içine okurun da katılacağı bir oyun gibi kurgular.

Postmodern romanda metinlerarasılık da önem kazanır. Metinlerarası, kabaca iki ya da daha çok metin arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi olarak anlaşılmalıdır. Kavram genel anlamıyla bir yeniden yazma işlemi olarak da algılanabilir. Bir yazar başka bir yazarın metninden parçaları kendi metninin bağlamında kaynaştırarak yeniden-yazar.¹⁷ Yani yazara farklı türlerden, tekniklerden yararlanmasının yolu açılmışken bir de özgürce daha önceki metinlerden ister örtük ister kapalı şekilde, alıntı veya aktarmalarla faydalanmasının özgürlüğü gelmiştir. Postmodern okur, diğer türlerdeki gibi salt okuyup geçen pasif okuyucu konumundan çıkar, eleştiren, sorgulayan, yazarla birlikte fikir üreten, farklı bakış açılarından bakan, kimi zaman beklenmedik durumla karşılaşarak şaşırان, aktif okuyucu haline gelir. Romandaki geleneksel ve belirli tüm normlar yıkılır. Diğer türler, akımlar, eserlerin birleşimi, değişik anlatı teknikleri gibi birçok yenilikle başka bir boyut kazanır. Türlerin iç içe geçmesi çok sesliliğin habercisi olur ve çokseslilik yeni romanın en önemli öğelerindendir. Burada bilgi, belirli bir çizgide vericiden alıcıya gitmez. Çünkü çokseslilik farklı görüş, duyuş, algılayış ve yorumları barındırması ile kalıpsal tek sesli bilgiye karşı çıkar böylece yaratımın alanı sonsuzlaşır.

Türlerin ve kuramların genelinden yararlanmak aslında farklı bir olguyu da sanata dahil eder: karnaval. Geçmişten günümüze edebiyata bakıldığında hep bir ayrımcılık görülür halk edebiyatı, saray edebiyatı, seçkin edebiyatı, üstün insan edebiyatı gibi uzar gider, oysa karnavalda hiçbir ayırım, bölünmecilik, üstten veya alttan bakma olmaksızın her şey sanatta birleşir. Yeni romanda da bu birleşim göze çarpar ve kişilerin zümresi ve kültürel yapısının önemi olmadan tek çatı altında toplanır. Karnaval bir gösteri olsa da sahnede oynanmaz; tam bir eşitlik içerisinde, karnavala katılanlar aynı zamanda hem oyuncu hem de seyircidirler. Orada kural, kanun, yasaklama, toplumsal rütbelere, eşitsizlik yoktur. İnsanlar arasındaki uzaklık silinir; herkes serbestçe, birbirine son derece yakın olarak karnavala katılır. Yetkeci yaşam biçimine karşı bir biçim olan karnavalda herkes özgürce konuşur, düşüncelerini dile getirir ve devinir. İster düşünceler, ister değer dizgeleri, ister olgular söz konusu olsun, her konuya el atılır. Dolayısıyla yukarı/aşağı, kutsal/dindışı, yüce/anlamsız vb. karşıtlıklar yok olur.¹⁸

Romana bu denli çok öğe dahil edilince kaçınılmaz olarak çok seslilik ve disiplinlerarası bir açı ortaya çıkar. Dijitalleşme ile birlikte belki postmodernizmin de ötesi bir dönem başlar. Roman nasıl ki el yazması ile başlayıp basılı alana geçtiyse günümüzde de dijital dönüşmüş durumda. Dijitalleşen roman, postmodernizmin türlerin iç içe geçmesi durumu ile eskisine oranla çok daha farklı bir form kazanır. Bilgisayar ve internet ile başlayan ağ toplumu romanı da içine alır ve dijital kitaplar oluşur. Disiplinlerarası anlam dijitalleşme ile genişler ve dijital kitaplara ses, video gibi multimedya alanlar eklenir. Mağara duvarlarına resmetmek ile başlayan anlatı, tabletteki çivi yazılarına, el yazması kitaplara ardından basılı kitaplara dönmüştür. Her yenilik, gelişme, sosyal ve toplumsal olaylar, teknoloji vs. romanı da etkisi altına alır ve roman her dönem yenilenen, gelişim çizgisi de böylece devam eden bir tür haline gelir. Bir dönemin bitip yeni bir dönemin başlaması, hayatta ve toplumda değişikliklere yol açarken edebiyat anlayışında da değişiklikler, açılımlar görülür. Edebiyat, değişen zaman, toplum ve teknolojiye ayak uydurur.

YENİ MEDYA VE DİJİTALLEŞME

İnsan doğasının ayrılmaz bir parçası olan iletişim, bireylerin duygu, düşünce, birikim gibi durumlarını birbirlerine aktarma gereksinimi ile doğmuş ve insanlar bu yolla ilişkilerini devam ettirip geliştirirlerken aynı zamanda iletişim olgusunu da geliştirmişlerdir. İletişim, sözlüden yazılıya doğru bir akış içinde olmuş son yıllarda ise elektrik sisteminin etkisiyle geliştirilen teknoloji iletişime farklı bir ivme kazandırmıştır. İnsanlık tarihi içerisinde dilin ve sözün gelişmesinden günümüzün karmaşık

¹⁷ Kubilay Aktulum, Metinlerarası İlişkiler, İstanbul: Öteki Yayınevi, 1999, s. 17

¹⁸ A.G.E, s. 36

elektronik ve dijital kitle iletişimi sistemlerinin geliştirilmesine kadar geçen süre evrimci yaklaşımın iddia ettiği gibi düz ve çizgisel bir süreç değildir. İnsanlık tarihi nicel gelişmelerin belirli noktalarda toplumsal devrimler aracılığıyla nitel dönüşümlere yol açtığı sıçramalardan oluşan karmaşık ve diyalektik bir süreçtir. İnsanlar üretimin etkisiyle sözü, resmi, yazıyı bulmuşlardır. Zaman içerisinde basım tekniklerini, fotoğrafı, telgrafi, telefonu, radyoyu, sinemayı, televizyonu ve bilgisayar sistemlerini geliştirmişlerdir.¹⁹ Böylece iletişimdeki değişim ve gelişim paralel bir çizgide ilerlememiş, eskiden daha uzun olan süreç günümüze doğru geldikçe kısalmaya başlamıştır. Özellikle bilgisayar teknolojisi ile gelişen internet önceki dönemlere göre iletişimi ve değişimini büyük bir hızla dönüştürmüştür. İnternet, birçok bilgisayarın birbirine bağlanabildiği uluslararası bir iletişim ağı sistemidir. İnternet terimi, “international” (uluslararası) ve “network” (ağ yapısı) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Bu uluslararası ağ, birbirine sabit olarak bağlanmış yüksek hızlı iletişimi olan bilgisayarlardan oluşmaktadır. Son yıllarda çok hızlı bir biçimde gelişen teknolojinin son devrimidir.²⁰

Büyük bir hızla ilerleyen teknoloji hem insanlar arasındaki mesafeyi hem de zamanı azaltmış böylece - özellikle iletişim de dahil- her alanda değişim ve gelişmeler olmuştur. Mesafenin daralmasından dolayı gelişmeler daha geniş alana, zamanın daralmasından dolayı da daha hızlı yayılmıştır. İnternette multimedya ortamı olarak adlandırılan metin, görüntü, ses ve videoyu birleştirerek sunan çoklu bir ortam vardır. Böylece internet iletişim bakımından salt bir türe indirgenemeyen eklektik bir dille yapılan iletişim biçimini barındırır. İnternetle katılımcı rol de ortaya çıkmıştır çünkü birinin yarattığı içeriğe anında görüş bildirme ve geri bildirim alma olanağı doğmuştur. Castells'e göre internetin yaygınlaşması çokluktan çokluğa mesaj gönderme kapasitesini arttırmış, yeni bir tür interaktif iletişimi mümkün kılmıştır.²¹ İnteraktif iletişim, kullanıcıların katılımına ve müdahalesine imkan veren bir yapı sunar. İnternetle birlikte iletişim tek yönlülükten çıkıp çift yönlü hatta çok yönlü bir hal alır. Böylece iletişimde bir tekelden sözedilemez, herkes herkesle iletişim ve etkileşim halinde olur.

Bir sorunsal olarak fazla enformasyon karşımıza çıkar. İnsanların oturdukları yerden hızlıca aldıkları bu kadar enformasyonu nereye koyacakları belirsiz. Castells de interneti “Enformasyon Çağı'nın evrensel, interaktif, bilgisayarlı iletişim ağıdır.”²² diye tanımlıyor. McLuhan ise “Enformasyon çağı, imajımızdaki dünyayı yeniden yapmaktadır.”²³ diyor. Çünkü kullanıcı artık belli bir tekel tarafından yönlendirilmiyor birçok kişinin şekillendirdiği bir enformasyon denizinde yüzyüyor. İyi taraf tekelin kalkması kötü taraf ise insanın alabileceğinden de fazla enformasyonda doğruyu bulmak.

Tüm bu gelişmeler ve değişimler olurken medya araçlarında da ikiye bölünme olmuştur: geleneksel medya araçları ve yeni medya araçları. Geleneksel medya araçları radyo, gazete, televizyon gibi katılıma izin vermeyen daha az enformasyon yayan belli bir biçim ve formata sahip araçlardır. Yeni medya araçları ise katılıma izin veren, çok fazla enformasyon yayan, geleneksel medyanın tüm özelliklerini içinde barındıran, belli bir formata indirgenemeyecek dijitalleşen araçlardır. ‘Yeni medya’ terimi 1990’ların ortalarından itibaren iş ve sanat çevrelerinde multimedya (çoklu ortamlar) kavramının yerine kullanılmaya başlar. Multimedya ‘veri, ses, metin, hareketli ya da hareketsiz grafik görüntü, resim ve film gibi farklı iletişim elemanlarını bir iletişim şebekesi içinde bir arada bulunduran bir platformdur.’ İşte bu yeni medya büyük oranda bilgisayar teknolojisine dayanmakla beraber sadece dijital bir medya değil, aynı zamanda etkileşimli bir enformasyon dağıtım aracıdır. Etkileşim ve multimedya özelliğine sahip olması yeni iletişim teknolojilerinin en ayırt edici özelliğidir.²⁴ Yeni medya, birçok türü, dalı ve ögeyi içinde barındırması ve her birini birbiriyle etkileşim içine sokması ile disiplinlerarası bir yapı meydana getirir.

¹⁹ Levent Yaylagül, Kitle İletişim Kuramları, Ankara: Dipnot yayınları, 2013, s. 18

²⁰ Derleyen: Sevda Alankuş, Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, İstanbul: Bia yayıncılık, 2005, s. 142

²¹ Editör: Zeliha Hepkon, İletişim ve Teknoloji, İstanbul: Kırmızıkeci Yayıncılık, 2011, s. 130-131

²² Castells, 465

²³ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 154

²⁴ Hepkon, s. 104

Marshall McLuhan'a göre elektronik çağda bütün hizmetler her yerde alınabildiğinden, merkezleşme imkansız hale geliyor.²⁵ Yazı ile birlikte geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman çeşitlilikleri oluştu ama elektronik dönemde hepsi birbirinin içine geçerek entegre bir hal aldı. Elektrik, medyanın ölçeğini değiştirir, daha önce görülmemiş bir süreklilik, bir hız, bir bolluk ve bir kapsam verip derinleştirir. Zamanı ve uzamı ortadan kaldıran elektriğin egemenliğinde, bilgi birden bire herkesçe evrensel bir biçimde erişilebilir duruma gelir.²⁶ Yani zaman ve mekanın yeniden yapılanması her şeyi tek bir ana indirgemıştır. McLuhan, bunu "küresel köy" olarak niteler. McLuhan'ın ifadesi ile "bizimki, yepyeni bir 'aynı andalık' dünyası. "Zaman" durdu, "mekan" yok oldu. Artık hepimiz global bir köyde yaşıyoruz... Her şey eşzamanlı oluyor. Akustik döneme geri döndük. Okur yazarlığın ardından bağlarımızı kopardığımız ilkel algıları ve kabile duygularını tekrar yapılandırmaya başladık."²⁷ Çünkü elektronik çağda olduğumuz yerden tüm dünyayla iletişim ve etkileşim içine girebiliriz, tıpkı kabile çağında insanların buldukları kabile ile kurdukları iletişim gibi. Yani günümüzde bu durum genişlemiş ve tüm dünyayı tek bir kabile haline döndürmüştür. Böylece küresel çapta kurulmuş olan dünyada yaşıyoruz. Castells, elektronik çağı "ağ toplumu" olarak adlandırıyor. Çünkü internet herkesi ağlarla birbirine bağlıyor ve McLuhan'ın "küresel köy" tanımını biraz değiştiriyor: Çok yaygın olan "sörf yapma" pratiği (aynı anda birkaç programı birden seyretme), izleyicilerin kendi görsel mozaiklerini yaratmalarına imkan tanır. İletişim araçlarının küresel çapta birbirleriyle bağlantılı hale geldiği, programlar ve mesajların küresel bir ağ içinde dolandığı şu günlerde, küresel bir köyde değil, küresel çapta üretilip yerel olarak dağıtılan kulübelerde oturuyoruz.²⁸

McLuhan'ın "araç mesajdır" düşüncesini kullanarak Castells "ağ mesajdır" fikrini savunmaktadır."²⁹ Elektronik çağda her şey ağ üzerinden yürümekte ve internet aslında diğer tüm araçları içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla araçlar tek bir ortamda varolarak ağ içinde bütünleşirken şekillendirirler. Basın teknolojisinden sonra kitaplar, en büyük değişikliği internet çağındaki dijitalleşmede bulurlar. Çünkü internet sayesinde uzaklar yakın olmuş ve zaman mekan algısı değişmiştir. Malzeme olarak da maliyet gerektiren materyallere gerek kalmamıştır. Dolayısıyla eskiden kitap için gerekli malzemelerden dolayı üretim ve tüketim pahalıyken dijital çağda çok ucuzlanmış hatta bedava üretim, tüketim yolları da doğmuştur. Zaman mekan açısından bakıldığında da bir esere ulaşma konusundaki zorluklar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bu yeni sistem bireysel değişimlere ve ardından toplumsal değişimlere sebep olmuştur. Çünkü bilgi, hızlı bir yayılımla ağdan ağa, kişiden kişiye, toplumdaki topluma doğru bir dolaşıma girmiş ve homojenleşmiştir. Medya, çevreyi değiştirerek, üzerimizde eşsiz bir algı kapasitesi gücü bırakır. Herhangi bir duyunun uzantısı düşünce ve davranış şeklimizi, bir başka deyişle dünyayı algılama şeklimizi değiştirir. Bu algı kapasitesi değiştiğinde insanlar da değişir.³⁰ Elektronik çağda da dolaşıma giren bilgi, katılımcılarla gelişip, genişleyip daha karma bir hal alır. Böylece kültür ve kişiler tekyönlü bir durumdan çok yönlülüğe geçer. Bir başka deyişle egemen bir iletişim aracının temel nitelikleri, bize hem nasıl düşünmemizi hem de bildirişimi nasıl düzenlememiz gerektiğini söyleyebilir. (...) Toplumsal sistemin yapısı iletilerin değil, iletişimin aktarımını sağlayan medyanın doğasına bağlıdır. Medya iletişimin araçlarının aktardığı ideolojik, estetik ya da kültürel içeriğin çok ötesinde, iletişim sistemleri ve güçlerinin efendilerinin kullanımından çok daha fazla, teknik doğasıyla etki eder: İnsanın evrenle bağlantısını değiştirir.³¹ Harold Adam Innis de insanların kullandığı iletişim teknolojilerini toplumsal ve ekonomik yapının temel belirleyicisi olarak kabul eder.³² Aynı şekilde Manuel Castells için de kitle iletişim araçları kültürümüzün ifadesidir; kültürümüz de kitle iletişim araçlarının sunduğu malzemeler üzerinden işler.³³

²⁵ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 260

²⁶ Michel Bourse, Halime Yücel, İletişim Bilimlerinin Serüveni, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 108-109

²⁷ Marshall McLuhan, Quentin Fiore, Medya Mesajı Medya Masajıdır, İstanbul: Mediacat Yayınları, 2012, s. 63

²⁸ Castells, s. 457

²⁹ Prof. Dr. Şermin Tekinalp, Ruhdan Uzun, İletişim Araştırmaları ve Kuramları, İstanbul: Beta Yayınları, 2009, s. 172

³⁰ M. McLuhan, Q. Fiore, s. 41

³¹ M. Bourse, H. Yücel s. 107-108

³² Yaylagül, s. 69

³³ Castells, s. 451

Burada edebiyat açısından bakarsak eğer, kullanılan araçların edebiyatı da değiştirip şekillendirdiğini görebiliriz. Eskiden bir metin yazmak, üretmek satmak, satın almak ne denli zor bir işse günümüz ağ toplumunda o denli kolay bir iş haline gelmiştir. Ama bu kadar kolaylaşan dönemde enformasyonun artışı ile nitelikliye ve doğruya ulaşmak zorlaşmıştır. Burada kimsenin onayından geçmesine gerek yok. Onlarca, yüzlerce ve daha fazla kişi istediğini istediği şekilde yayımlayabilir. Ama herkesin yazar olabildiği çağımızda üst anlatılar biraz çöküşe de girmiş olabilir. Lyotard'a göre, en azından birincil neden; ulaştırma, medya ve enformasyon sistemlerini de içeren küresel iletişim teknolojilerinin bilgiyi bir meta olarak üretmesi olmuştur. Bilgi artık o naif modernist sanatsal, edebi, ya da bilimsel bir uğraş değil, ulusal ve uluslararası piyasalarda alınıp satılan bir maldır.³⁴ Öylesine hızla yarışıyoruz ki yap-kullan-at üçlemi hayatımızın bir parçası olmuş durumda. Diğer açıdan bakacak olursak; iyi bir yapıt oluşturmuş ama çeşitli sebeplerden ötürü eserini yayımlayamayan, kişilere önemli bir kapı da açıyor internet. Küresel Köy de edebiyat çerçevesinden değerlendirilirse; yapıtların yerellikten kurtulduğunu söyleyebiliriz. Oluşturulan bir içerik internete aktarıldığında tüm dünyanın bu içeriği izleyebilmesi için olanak oluşur. Oysa baskı çağına bakarsak bu ancak çok satan çok dile çevrilmiş kitaplar için daha olasıdır ama yine de bir ağ içerisindeki içerikle kıyaslanamaz. Böylece yazarlar yapıtlarını daha geniş bir kitle ve kültürle tanıştırmaya olanağına kavuşur.

Her yenilik kendinden öncekini dönüştürüp geliştiriyor. Postmodernizm, modernizmin ötesi anlamına geliyordu ve kendisinden önce konulmuş olan tüm kuralları yıkararak, birçok alanı da içinde barındırarak düzensizliğinin içinde kendine bir düzen yaratmıştı. Elektronik teknolojinin gelişmesi postmodernizme de yeni bir boyut kazandırdı. Çünkü postmodernizm; kendinden önceki tüm akımları ve diğer türleri de içinde barındırıp, sanata serbest ve özgür bir nitelik kazandırıp, her statüdeki insana hitap edip, sanatçı üstünlüğünü yıkararak herkese üretme kapısını açık tutar. Ayrıca romanı, içine okurun da katılabileceği bir oyun havasına sokan, sanatı disiplinlerarası bir konuma getiren akımdır. Aslında sınırları hala netlik kazanmamıştır. Çünkü dijitalleşme postmodernizmi daha da disiplinlerarası ve metinlerarası bir boyuta getirmiştir ve belki bu da yeni bir akımın habercisidir. Edebiyata da multimedya sistemi yansımış ve edebiyatta da çoklu bir ortam oluşmuştur. Önemli bir yenilik olarak ise multimedya sistemi nasıl ki görsel ve işitsel ve yazılı medyayı kaynaştırdıysa edebiyatta da bir metne görsel ve işitsel unsurların eklenmesi ile multimedya bir edebiyat ortamı oluşmuştur. Dolayısıyla yaratım sınırsız olur ama okuyucunun düş gücü etkilenir mi bu ayrı bir konu. Ama anlatı salt alfabeden sıyrılıp sonsuz bir evrende yaşar. Böylece gerçekle kurmaca arasındaki fark da birbirinin içine geçer. Zaten "Postmodern sanatçı, sanat ile gerçek hayat arasındaki hayat bağlarını koparma çabası içindedir". Böylece sanat gerçek hayattan kopar ama kendisine sanal bir hayat yaratmış olur. McLuhan da "bilgiler elektrik hızıyla aktarıldıkça, eğilimler ve söylentiler dünyası gerçek dünya olur" demiştir.³⁵ İnternetin bir diğer avantajı da denemelere açık olmasıdır. Normalde basılan bir kitapta artık değişikliğe gidilemez ancak ikinci bir baskı yapılması gerekir. Ama dijital ortam söz konusu olunca bu durum değişiyor. Sayısal teknolojinin en önemli farklılıklarından biri olan "Undo" yani "Geri Alma" seçeneği bile tek başına bir dönüşümün temsilcisi olarak görülebilir. Bu seçenektan sonra ekran, bir yaratım sürecinin sayısız versiyonlarını yapabilmeye olanağına kavuşur ve farklılıkları denemeye cesaretlendiren bir araç olarak, yapılan işi oyunsallaştırır.³⁶ Bir metinle adeta yapboz yapar gibi sayısız deneme ile en içe sinen tarafa ulaşılabilir.

Yeni medya ortamı, anlatı tekniklerine çeşitlilik getirmiş, roman yaratım çerçevesini genişletmiştir. İnternetteki gelişmeler ve yeni teknolojilerle roman, sanatlararası, mecralararası, zamanlararası ve mekanlararası bir gezintide yol alır. Ama bunun yanında en önemli durum, kişilerin bağımsız olarak ve sınırsız bir alanda yaratım yapabilmeleridir. Multimedya, homojen bir edebiyat doğmasını da sağlamış başka bir çok alanı birbirinin içine dahil etmiş ve artık daha eklektik bir dil oluşmuştur. Gelişen her teknoloji, iletişim alanlarının büyümesi ve değişimi edebiyatı da şekillendirmeye devam edecektir.

ROMANDA DİJİTALLEŞME: E-KİTAP

³⁴ Dan Laughey, Medya Çalışmaları, çev: Ali Toprak, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2010 s. 103

³⁵ Massimo Baldini, İletişim Tarihi, çev: Gül Batuş, İstanbul: Avcıol Yayıncılık, 2000, s. 95

³⁶ Editör: Deniz Yengin, Yeni Medya Ve..., İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2012, s. 25

Elektronik çağ, ayırım gözetmeksizin herkesi kendi istedikleri biçimde –okur, yazar, paylaşımcı, aktif, pasif v.s.- kabul eder. Herhangi bir konuda uzman olma zorunluluğu yoktur. İnternet, herkesin içerik yaratabilmesi, paylaşabilmesi, katılabilmesi olanağını verir. İletişime önemi yadsınamayacak bir hız getirmiş, hatta video veya sesli görüşmelerle sanal da olsa karşılıklı bir görüşme yaratılmıştır. Edebiyat açısından bakacak olursak; daha önce de söylediğimiz gibi bireysel içerik yaratılabilmesi ile yayınevine bağlılık kalkmış ve herkesin yazar olabilmesi sağlanmıştır.

Bilindiği gibi, 15. yüzyılda Johannes Gutenberg'in matbaayı bulması ile yeni bir çağa geçilmiş, kitap yayınlama konusunda devrim yaşanmıştır (Çünkü daha ucuz, daha kolay erişilebilir, daha kolay üretilebilir, daha kolay dağıtılabilirdi). O dönemden yıllar sonra yeni elektronik dönemle 1971 yılında "Gutenberg Projesi" adı ile kitap alanında yeni bir dönüşüm yaşandı. Michael S. Hart tarafından başlatılan projenin amacı dijital bir kütüphane oluşturmaktı. Yani gönüllülerle yürütülen çalışmada daha çok telif süresi dolmuş, kamu lisansı olan –yayınlanıp dağıtılması sorun teşkil etmeyecek- ücretsiz e-kitaplar yayınlıyor. Bu dijital kütüphane daha çok dünya klasikleri ve akademik yayınlardan oluşuyor. Gutenberg Projesine dayalı olarak e-kitapların ortaya çıkışı ve kullanımı ile ilgili ilk gelişmeler 1987 yılında bilgisayar oyunları üreten bir firma olan Eastgate Systems'in Michael Joyce'un "Afternoon" adlı kitabını diskette yayınlaması ve 1990 yılında Serendipity Systems'in "PC-Book" isimli e-kitap görüntüleme programını geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır. 1992 yılında ise, e-kitaplar metin tabanlı DOS ortamından, grafik tabanlı Windows ortamındaki edisyonlara dönüştürülmüş ve daha kolay okunabilecek bir biçime kavuşturulmuştur. E-kitap teknolojisindeki bu gelişmeleri 1993 yılında BiblioBytes'in internet üzerinden e-kitap satmak üzere ilk web sitesini kurması, 1994 yılında e-kitap formatının metinden HTML'e geçişi ve aynı yıl içerisinde The Fiction Works adlı ilk e-kitap yayıncı şirketinin kurulması izlemiştir.³⁷ Sonradan bir arama motoru olan Google da 2002 yılında Google Kitapları ile lisans bakımından sorun yaratmayan kitapların hepsini ve lisanslı olanlardan da yayıncıların izin verdiği kadar içeriği –önizleme gibi- yayınlamıştır. Günümüzde binlerce kitaba dijital kütüphaneler aracılığı ile bulunduğumuz yerden anında ulaşmak mümkündür.

Elektronik kitaplar, hipermetin okuması gibi çeşitli bağlantılar arasında gezinmek yerine basılı bir kitabı sayfa sırasına göre okumayı gerektirir. Ama dijital kitaplardan da farklıdır. Çünkü dijital kitaplar düz metin belgeleri gibiyken elektronik kitaplar basılı kitabın internetteki yansımasıdır. 1970'lerden 1980'li yıllara kadar bilgisayar teknolojisindeki yenilikler elektronik kitap fikrinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Özellikle 1980'lerde piyasaya çıkan elde taşınabilir bilgisayarlar, günümüz e-kitap okuyucu donanımların teknolojik altyapısını oluşturmaktadır. Ayrıca yine o yıllarda piyasaya çıkan elektronik sözlük, elektronik İncil, disket formatındaki kitaplar elektronik kitabın yayıncılık sektörüne girişini sağlamıştır.³⁸ Dijital ortamda bulunan ve dijital cihazlarda –bilgisayar, akıllı telefon, ipad vs.- ekrandan okunabilen kitaplara e-kitap adı verilir. Basılı bir kitabın elektronik ortama aktarılabilmesiyle oluşabildiği gibi doğrudan elektronik ortamda da üretilebilir. E-kitaplar basılı kitaptaki gibi düz bir metnin yanı sıra multimedya öğeleri ile zenginleştirilebilir. Yani yazar metnini müzik, animasyon, ses, video gibi görsel ve işitsel unsurlarla besleyebildiği gibi bahsettiği konuya dair hiperlinkler de verebilir. Elektronik kitaplar, basılı kitaplardaki avantajları da sağlar: metin içinde işaretleme yapmak, not almak, araç eklemek, sayfa çevirmek vs. Ek olarak satın alınan bir e-kitap bir cd'ye kaydedilebildiği gibi istenirse basılı olarak çıktısı da alınabilir. İnternette indirip kullanılacak olan cihaza kaydettikten sonra okumak için internete bağlı olmak gerekmez. İnternette yayınlanan dijital kitaplardan farklı olarak okuyucunun üzerinde değişiklik yapmasına izin vermez. Normalde ekrana uzun süre bakmak göz yorgunluğuna sebep olurken e-kitap okuyucularda e-ink sayesinde bu durum minimuma indirilmiş hatta basılı bir kitap okuma şekline oldukça yaklaşmıştır. E-kitaplar okuyucular, Microsoft Office gibi çeşitli programları da desteklemesi ve çeşitli dosyaları bünyesinde depolayabilmesi, internette sörf yapmaya izin vermesi ile kullanıcılara daha kullanışlı bir ortam sunar.

³⁷ Hakan Anameriç, Fatih Rukancı, E-kitap Teknolojisi ve Kullanımı, Türk Kütüphaneciliği Dergisi 17, 2(2003) 147-166

³⁸ Işık Önder, Elektronik Kitap, Ankara: Orient Yayınları, 2013, s. 43

Marshall McLuhan'ın 'Global Köy' kuramına dönecek olursak; elektronik kitabın da küresel bir köy yarattığını söyleyebiliriz. Kabile döneminde kitaplar toplu olarak okunurken baskı çağının bireyciliği getirdiğini söylemiştik. İkinci sözlü kültürün hedef kitlesi, McLuhan'ın deyimi ile dünya köyünün halkıdır. Bu iki farklı dönem arasındaki bir diğer benzerlik de şimdiki zamana odaklanması, gösteri niteliğinin olması, yazı ve matbaanın yarattığı özel alan anlayışını yıkararak yeniden kamusal alanı ön plana çıkartmasıdır. Ancak bu kamusal alan, birinci sözlü kültürdeki gibi doğal ve katılımcı değil, aksine, önceden planlanmış ve kurgulanmış bir alandır.³⁹ İnternetle herkes sanal bir kabile köyünde yaşıyorken e-kitaplarda da durum pek değişmiyor. Birçok kişi sanal da olsa aynı kitabı okuyor ve sanal bir köy yaratıyor. Her ne kadar e-kitaplarda da önceden kurgulanmış, planlanmış bir alan olsa da internet bu durumun kabile dönemindeki gibi doğal bir akışa girmesine de yol açıyor.

Günümüzde elektronik kitaplar basılı kitapların tüm özelliklerini taşımasının yanı sıra kendine özgü yeni özelliklere de sahiptir. Yeni özellikler metni zenginleştirmenin dışında okura da metni kendi istediği formda okuma imkanını verir. Okur basılı bir kitapta herhangi bir değişikliğe gidemezken elektronik kitaplar kendilerini kişiye özel biçim yaratmalarını sağlayarak okumayı da bir oyun havasına sokar. Sayısal kitabın bu konudaki avantajı tasarımın teknolojik açıdan değiştirilebilir olması. E-kitaplarda yazı fontu, boyutu ve satır aralığı, sayfanın arka plan rengi ve parlaklığı okurun isteğine göre istediği kadar düzenlenebilir. Çünkü sayfa sınırı gibi bir durum yoktur. Basılı kitaptaki gibi metin içi işaretleme, not alma yapılabilir ama basılının tersine işaretleri ve notları geri alma seçeneği de vardır. Böylece kitaplar karalama defterine dönmekten kurtulmuş olur. Metin içinde basit arama seçenekleri ile istenilen bölüme rahatlıkla gidilebilir. Yine de basımevine bağlı kalmadan istenildiği gibi bir biçime çevrilen metnin çıktısı alınarak basılı da kullanılabilir. Ayrıca e-kitaplar hiperlinklerle destelenir. Dolayısıyla okur bir kaynaktan diğerine rahatlıkla geçiş olanağı elde eder. Ayrıca e-kitaplarda raf ömrü veya raf sayısına göre depolama sıkıntısı yaşanmaz. Zaten internet uzamında var oldukları için sınırsız bir depolama ve raf ömrü vardır. Okur da kendi dijital kütüphanesini okumaya uygun küçük cihazı ile istediği her yere götürebilir.

E-kitaplardaki bir diğer özellik multimedyaaya açık bir yapıda oluşu. Dolayısıyla ses, video, görüntü gibi birçok unsur eklenebilir. Metin yalnızca metin olmaktan daha çok çıkacak; en basitinden, ses kaydı olarak satılan ("audio") kitaplar, yazılı metinle kolayca birleşecek, aynı e-kitap dosyası içinde hem metin, hem de seslendirmesi (hatta çevirisi) yer alabilecek. Yine dijital oldukları için, diğer dijital metinlerle de kesintisiz bir uzam oluşturacaklar ve yepyeni okuma pratiklerine imkân verecekler.⁴⁰ Görünen o ki hepimiz e-kitabı yakın bir gelecekte fonda akan görüntüler ve müzikle iç içe, sinema teknikleriyle, efektlerle de desteklenmiş olarak okuyabileceğiz.⁴¹ Fakat yine de bu okunan, aynı zamanda izlenen, istenirse dinlenen şey bir metin midir? Sorunun ucu şimdilik açıktır. Çünkü ağlar, sınırsız biçimde genişleyebilen, ağ çerçevesinde iletişim kurabilmeleri, açıkçası aynı iletişim kurallarını (örneğin değerler ya da performans hedefleri) paylaşmaları halinde yeni düğümlerle bütünleşen açık yapılarıdır. Ağa dayalı bir toplumsal yapı, dengesini bozmaksızın yeniliklere gidebilecek, son derece dinamik, açık bir sistemdir.⁴²

E-kitabın sunduğu dezavantajlardan bahsederseniz; herkesin kendi kendine yazar olabilmesi ve kitabını yayınlatabilmesi bir tür kitch-edebiyata zemin hazırlayabilir. Hız ile birlikte her şey çok çabuk üretilip tüketildiğinden dolayı bir kitap çıktıktan kısa bir süre sonra miladını doldurmadan ortadan kalkabilir. Teknolojiyi üretenlerin onun içeriğini ve çevresini de oluşturanlar olduğu için katılım ve yaratım konusunda yıkılan tekelin üretimde güçlendiğini söyleyebiliriz. Buna örnek olarak e-kitabı herkes oluşturabilirken, e-kitap okuyucu yazılım ve donanımların daha güçlü olan tarafta –büyük çoğunlukla- bulunduğunu ve diğerleri tarafından ancak kopyalandığını görebiliriz. Herkesin katılabildiği bu denli hızlı ve fazla olan seri üretim McLuhan'ın deyimi ile konserve ve paketlenmiş bir üretim hattına dönüşebilir. Evrensel olduğu kadar beşikten mezara gözetleme işini de acımasızca sürdüren elektronik haberleşme araçları, mahremiyet isteğimiz ile bilgi alma ihtiyacımız arasında ciddi bir ikilem

³⁹ Gül Batuş, Füsün Alver, Bilal Arık, Barış Çoban, Ünsal Çığ, Kadife Karanlık 2, İstanbul: Su Yayınevi, 2011, s. 189

⁴⁰ Varlık Dergisi, Cem Akaş, Şubat 2012, s. 6

⁴¹ Edebiyat Üç Nokta Dergisi, 2012 Bahar, sayı:7, s. 15

⁴² Castells, 623

yaratıyor.⁴³ Sanal kitaplığımızda ne satın alıp okuduğumuz bulunabilir ama bir arkadaşımızdan alıp iade ettiğimiz kitabı ve içeriğini kimse bilmez. Bir yayınevinde editör, redaktör, tasarımcı, grafiker gibi alanında uzman kişilerin elinden geçmemiş bir kitap ne kadar kaliteli ve nitelikli olabilir? Multimedya ile görsel ve işitsel açıdan sınırsızca desteklenmiş bir e-kitap hala kitaptır belki ama metnin yeri nerededir? Elbette ki tür kaynaşması besleyici bir durum fakat birbirlerinin içinde birbirleri ile eşitlendiklerinde ortaya çıkan hangisi olacak?

Öte yandan dijital teknolojinin maliyetleri düşürmesi kitabın daha çok insana ulaşmasını sağlar. daha seri bir üretim vardır. Matbaa kitap basım sayısı konusunda önemli olanaklar ve hız sağlamış olsa da dijital teknolojinin hızına yetişmesi mümkün değildir. Çünkü baskı için bir matbaaya ihtiyaç vardır, oysa dijital teknolojide internet alanında yetkin olan herkes kendi içinde bir yayınevidir zaten. Matbaa grup çalışmasından çıkmış insanların bireysel olarak katılıp üretim yapabilecekleri dijital bir matbaa oluşmuştur. Bu durum da matbaanın erişemeyeceği kadar çok yayın yapma ve kopyalayarak çoğaltma olanağı demektir.

Bunun yanında bir de e-kitabın sunduğu avantajlar konusunda bir değerlendirme yapılırsa; elektronik mürekkep teknolojisi ve arka plan aydınlatma seçenekleri ile basılı kitap okur gibi kitap okunabilir böylece uzun süre ekrana bakmaktan kaynaklı göz yorulmaları önlenmiş olur. Basılı kitapta uzun uzun aranan kelimeler e-kitapta arama butonuyla kolayca bulunabilir. Yazı karakteri, boyutu isteğe bağlı olarak ayarlanabilir. İstenilen yerler işaretlenebilir, not alınabilir, kitap ayrıca eklenebilir. Anlamı bilinmeyen bir kelime üstüne tıklanarak öğrenilebilir (özellikle yabancı dilde kitap okurken önemli bir avantajdır.) ve kitap içerisinde verilen bağlantılara tıklama ile kolayca gidilebilir (özellikle kaynakçalara ulaşabilmek açısından önemlidir.). Aynı anda birden fazla kitap okuyanlar kitaplar arasında rahatlıkla geçiş yapabilirler. Baskı adedi, depolama ve dağıtım masrafları ve zorlukları minimum düzeye iner. Ulaşması zor olan yerlere de ulaşabilir. Ayrıca dünyanın dört bir tarafında dolaşımdadır. Dolayısıyla birçok farklı milletten insana ulaşma olanağı vardır. Dijital ortama aktarıldığından farklı dillere çevrilmesi kolaydır. Hatta e-kitaplara çeşitli dil seçenekleri eklenebilir ve okur tercih ettiği dilde okuyabilir. Bunun için bir kitabın birkaç dildeki basımlarını almak zorunda kalmaz. Yayıncılara bağlılık ortadan kalkar. İsteyen herkes hem yazar hem yayıncı olabilir ve kendi kitabının reklamını internette kendisi yapabilir. Çok tanınmamış yazarlara da kendilerini tanıtmaları bakımından bir ortam doğar. Yayıncılar için de baskı maliyetleri düşer ve iş gücü konusunda rahatlatma olur. Bir kitap bir kez dijital ortama aktarıldığında istenildiği kadar kopyalanıp dağıtılabilir ve maliyet olmadan değişiklikler yapılabilir. Araştırma yapanlar, öğrenciler vs. kütüphanede olduğundan daha hızlı şekilde ve daha çok kitabı tarayabilirler ve aynı kitabı aynı anda birçok kişi inceleyebilir. Online satış sistemi ile yayıncılar, yazarlar kitaplarının satış adedini rahatlıkla takip edebilirler. Baskısı tükenmiş veya çeşitli sebeplerle baskısı durdurulmuş kitaplara ulaşım vardır. Yıpranmış, yırtılmış kitaplara dair yapılan harcama ortadan kalkar. Kişilerin kendi özel sanal kütüphaneleri veya internet ortamında bulunan online kütüphaneler her zaman her yerde ulaşılabilir. Yanında çok kitap taşımaya gerek kalmaz. Ayrıca bir diskette veya CD’de bir sürü kitap saklanarak hiç yer kaplamadan taşınabilir. Bu da kütüphanelerden ödünç kitap alırken oldukça kullanışlı bir yöntem olarak düşünülebilir. Sanal kitaplıklar rahatlıkla konu, tür, yazar veya kitap adı, okunma sırası, tarihe göre gibi çeşitli seçeneklere göre kategorilendirilebilir. Multimedya ile görsel ve işitsel açıdan istenildiği şekilde dizayn edilebilir. Sanatsal açıdan yaratıcılığın artmasına katkıda bulunur. Kitapların fiziksel olarak kapladıkları alan açılır. Ama yine de istenildiği takdirde yazıcıdan istenilen bölümler veya kitabın tümü çıktı olarak alınabilir.

Tüm bunların dışında e-kitap okuyucuları da teknolojik olarak her geçen gün gelişmektedir. İnternete bağlanan, müzik dinlenebilen, sesli okuma ve grafik çizme, resim yapma imkanları sunan ve daha bir çok niteliğe sahip okuyucular üretilmektedir. Ayrıca online olarak kitap, gazete, dergi okunabilir veya satın alınabilir. Böylece okumak, hem keyifli vakit geçirme hem de aynı anda birçok kanalda gezerek çeşitli bilgi kaynaklarına aracı bir duruma gelmiştir. McLuhan, “elektronik çağda insanların, yazılı

⁴³ M. McLuhan, Q. Fiore, s. 12

kültürde olduğundan çok daha bilinçli olacağını”⁴⁴ söylerken bunu kastetmekteydi belki. Çünkü insanlar artık tekellerin sunduğu belirli kalıplara bağlı kalmaktan kurtulmuş kendi isteklerine göre tercih yapma şansı elde etmişlerdir. Ayrıca elektronik çağda tüm duyularını –biri diğerinden üstün olmaksızın- aynı anda kullanabilirler.

SONUÇ

İletişim insan doğasının en büyük gereksinimlerden biridir ve insanlığın en eski tarihinden günümüze değin mesajlar çok çeşitli şekillerde iletilmiş bunun için oldukça çeşitli buluşlar ortaya çıkmıştır. On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Belli bir sıraya koyacak olursak; piktogram denilen resimyazılar nesnelere olduğu şekliyle çizilmesiydi. Sonra düşüncelerin de işin içine girmesi ile ideogram denilen düşünce yazısı ortaya çıktı. Yazının doğuşuna zemin hazırlayan en önemli alet kil tabletlerdir. Çünkü kil tabletler yapısı ve kullanıldığı sivri uçlu kalem itibarıyla resim tarzından çok köşeli çizimlere el veren bir yapıdaydı. Kil tabletlere yapılan çizgisel şekiller yazının doğuşu için bir kaynak oluşturur ve bu yazı da çivi yazısı adını alır. Kil tablet, papirüs, parşömen dışında tahta, kurşun, mermer, balmumu gibi nesnelere de yazı için araç olarak kullanılmıştır. Çivi yazısı zamanla yalınlaştırılarak alfabe bulunmuş ve keşiflerle, ticaret yolları ile yayılmıştır.

Sonra da artık günümüze değin önemini ve kullanımını sürdürecektir olan kağıt bulunur. Kağıdın bulunması aynı zamanda Gutenberg’in matbaayı bulması ile oldukça büyük yer edinecek ve yazı konusunda yeni bir dönem başlayacaktır. Çünkü o zamana kadar yazı elle ve ancak ustalarınca yazılıyor, belli bir çevrenin tekelinde kalıyordu. Elle yapılan bir işlem olması daha az sayıda olmasına ve daha az insana ulaşması anlamına da geliyordu. Ancak matbaa seri üretimi ortaya çıkarmış daha geniş kitlelere daha hızlı yayılımı sağlamıştır.

Önemli olan başka bir durum da matbaadan önceki el yazması döneminde genel olarak dini metinler ağırlıktaydı ve bu alan dini sınıfın elindeydi. Yani kitap konusunda güçlü bir tek biçimlilik tek yönlülük olduğu söylenebilir. Ama matbaa, yeni eserlerin, yeni türlerin doğması, rahatlıkla yayılabilmesi, dini sınıf dışında kalanların da yazarlık yapabilmesi gibi durumları da beraberinde getirir.

Matbaanın birçok kalıplaşmış kuralı yıkıp bazı kurumları da alt üst ettiğini söyleyebiliriz. Bahsettiğimiz gibi el yazması dönemi dini sınıf tek eline almış din içerikli metinlerin üretildiği bir üretim hattı kurmuşlardı. Genel olarak da tek dil, tek biçim, tek konu olduğunu söylemek mümkündür. Tek tipçi bir toplumun da ne kadar ilerleyeceği, gelişim göstereceği elbette ki kuşkuludur ama bunu yöneten kesimin kişisel çıkarlarına denk düştüğü de açıktır. Ancak matbaa, sivililerin din adamlarına, ulusal ve yerel dillerin Latince’ye, bilimin inanca karşı kullandığı bir araç haline gelmekteydi.⁴⁶ Bu ve bunun gibi birçok nedenlerle dini sınıf matbaaya hiç sıcak bakmadı bu konuda oldukça gelenekçi bir tavır takındı. Çünkü matbaa artık yazının onların tekelinden çıkacağı, otoritelerinin de sarsılacağı anlamına geliyordu.

Matbaa dönemine kadar dini bir sınıfın egemenliğinde olan dönem ortaçağ olarak adlandırılır. Bu dönem aslında Antik Yunan dönemi ile Rönesans dönemi arasında kalan dönemdir. Dini sınıfın hakimiyeti söz konusu olduğu için edebiyat konusunda da dini içerikler vardı. Skolastik baskı altında ‘ilk günah fikrinin’ şekillendirdiği bir hayat yaşayan, ruhban sınıfın baskısı hatta sömürsü altında yaşamak zorunda kalan insanlar keşifler, icatlar ve diğer değişimlerden etkilenerek uyanmaya ve kendilerine sunulan doğrulara başkaldırmaya başlarlar. Bu başkaldırı Antik kültürün yani Yunan ve Latin edebiyatının insanı merkez alan eserlerinin tekrar gündeme gelmesine neden olur. Devlet ve

⁴⁴ Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Gülede Yücedoğan, Barış Çoban, Kadife Karanlık 1, İstanbul: Su Yayınevi, 2005 s.

14

⁴⁵ Jean, 12

⁴⁶ Zeki Tez, Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008, s. 229

kilise dilinin Latince olması da bu dönüşü kolaylaştırır.⁴⁷ Antik dönemin insana yönelen bakışı ile hümanist bir hayat görüşü devreye girer ve bu her alan gibi edebiyatta da kendini gösterir. Matbaa bu düşüncelerin yayılması konusunda önemli bir etken olmuştur. Ek olarak yeni edebiyat türleri de doğmuştur. En önemlilerinden biri de günümüzde de çokça tercih edilen roman türüdür. Böylece bir dönem sona ererken yeni bir dönem, Rönesans Dönemi başgösterir.

Matbaa ile birlikte daha rahat bir ortamda ve daha çeşitli kişilerce yazıya dökülen fikirler daha geniş ortama yayılır. Artık tekbiçimlilik kavramı yerine çokbiçimlilik vardır ama burada da tam bir özgürlük olduğu söylenemez. Antik döneme duyulan özlem o dönemin edebiyatına olan ilgiyi de beraberinde getirmiş kendi dönemlerine göre yorumlanarak ortaya yeni bir edebiyat dönemi çıkmıştır. Klasik edebiyat diye adlandırılan bu dönem en iyiyi, en seçkini, en soyluyu merkezine alır. Bunların zıtlarını ise dışlar.

Edebiyat yapıtlarıyla sosyo-ekonomik yaşamın benzeş (homolog) olduğuna göre, edebiyat türleri bu koşutluğa bağlı olarak ortaya çıkmış yazma biçimleridir Goldmann'a göre. Onlarla beslenir, büyür, değişir ve yok olurlar.⁴⁸ Akımlar da zaten bir takım olgulardan etkilenilerek meydana gelmiştir. Şimdi ise yepyeni bir dönemde Manuel Castells'in söylediği gibi "ağ toplumu"nda yaşıyoruz. Her yanımız ağlarla çevrili ve birbirimize de bu görünmeyen ağlarla bağlıyız. Değişen şeyler elbette ki salt türler değildir, kullanılan araçlar da bu değişimlerden etkilenir. Yeni buluşlar, teknolojik gelişmeler her şey aslında bir bütün halinde kavrulurlar. Geçmişten bugüne baktığımızda; kil tablet, papirüs, parşömen, kağıt ve yine tablet ama bu kez teknolojinin son olanakları ile birleşmiş bilgisayarların küçültülmüş hali.

Aslında daha genel bir bakışla birçok olgunun iletişim gereksiniminden doğduğunu söylememiz mümkündür. Sanat olsun, edebiyat olsun bir şeyler anlatmak için, bilimsel durumlar aktarmak içindir vs. daha sayabiliriz. Daha hızlı daha kolay iletişim kurup aktarmanın yolları teknoloji ile kesişir. Dolayısıyla bunlar bir bütünün ayrı parçaları gibi olsalar da ortaya konduklarında muazzam bir biçimde birleşirler. Yine iletişim gereksiniminden üretilen internet ve bilgisayar ile dünyanın tanışması, yirminci yüzyılın başlarında olmuştur. Amaç, askeri alanda rahat iletişim kurulabilmesi iken geliştirilerek tüm dünyaya yayılmış internet erişimine sahip herkesin iletişim içine katılabileceği bir yapı meydana gelmiştir. Tüm medya olanaklarının birleşebilmesi ve herkesin katılımında olabilmesi açısından postmodernizm ile bir ilişki kurulabilir. Hatta postmodernizmin ileri boyutu olarak algılanabilir. Nasıl ki postmodernizm tüm klişeleri yıkarak her şeye olur gözü ile bakıyor ve tüm türleri ve biçimleri kendisinde barındırabiliyorsa internet de bunu daha çok unsuru ve disiplini ekleyerek yapıyor.

Her yeni teknolojik gelişme de yeni bir kültürel dönüşüme işaretler ve internetle birlikte de yeni ve eskisine hiç benzemeyen bir döneme girilmiştir. Yeni medya kavramları da internetle birlikte oluşmuştur. Geleneksel medya araçlarını radyo, televizyon, gazete gibi izleyici katılımına izin vermeyen tek yönlü araçlar olarak tanımlamıştık. Yeni medya araçları ise dijital olan, belli bir formata sahip olmayan ve en önemlisi katılıma izin veren yapıda ama bunun yanında da fazla enformasyona yol açan araçlardır. Yeni medya araçları, iletişime çok yönlülük, hız getirmiş, mesafe sorununu ortadan kaldırmıştır. Bu noktada multimedya kavramından bahsetmek gerekir. Multimedya yeni medya ile hayatımıza girmiş bir kavram olup metin, ses, video, görüntü gibi tüm görsel, işitsel alanları tek bir çatı altında toplayan çoklu bir ortamdır. Bunu da ister tek başınıza ister bir ister birçok kişi ile bir alışveriş olarak yapabilirsiniz. Hemen bu noktada Marshall McLuhan'a dönmek gerekir: "küresel köy". Kabile çağındaki insanlar kendi toplulukları ile kolay ve hızlı iletişim kurabiliyor ve herkes herkesten haberdar olabiliyordu. Şimdi ise internet ile birlikte dünya komple bir kabile durumuna indirgenmiş herkesin herkesle kolay, hızlı iletişimde bulunup haberdar olması sağlanmıştır ve böylece küresel ölçekte bir köy oluşmuştur. Manuel Castells'e göre de bu durum "ağ toplumu" olarak açıklanıyor. Her birimiz bu internet ağları ile bağlıyız. Ama ona göre küresel köyde değil, küresel olarak üretilip yerel olarak dağıtılan kulübelerde yaşadığımız daha doğru.

⁴⁷ Kefeli, s. 21

⁴⁸ Parla, s. 39

Klasizm edebiyatın seçkinliğe yönelik olduğunu savunmuştu, romantizm duygu dünyasına yönelmişti, realizm gerçekliği üstün tutmuştu, modernizm akli ön plana çıkarmış ve sanatı sadece sanatçı yapar demişti. Postmodernizm ise tüm kuralları yıkmış hepsi olur, ama sanatı da isteyen herkes icra edebilir demişti. Böylece sanatçıların kulvarına başka mesleklerden insanlar da katılmış kendilerine yer edinmeye çalışmışlardı. Ama tabii bu özgürlükte de bir takım sınırlamalar vardı. Mesela bir romanın basılması için –yazarın kendi imkanları ile bastırması dışında- yayınevlerine bağımlılık, bir yayınevi tekeli vardı. Önce kabul edilmek sonra da diğer yazarlar arasında görünür olmak gerekiyordu. İnternet dönemine baktığımızda bu sınırlamaların da kalktığı söylenebilir. Hatta yayınevlerinin sahip oldukları tekel sarsılmaya bile başladı. Çünkü internet ortamında yazar kendi romanı yayımlayabilir, reklamını ve pazarlamasını rahatça yapabilir. Üstelik tüm bunları bedavaya da getirebilir. Fakat buradaki sorun da fazla enformasyon yükü. Çoğunluğun yazar olmaya çalıştığı ve belki herkesin metinler yayınladığı bir platformda öne çıkmak zorlaşmayacak mı? Hem okur bunca metin arasından sıyrılarak nitelikli olana nasıl ulaşacak? Bu gibi sorunlar hemen akla gelenler.

İnternetteki katılım olanağı izleyiciyi interaktif bir konuma getirmiştir. McLuhan'ın tanımına göre 'soğuk medya' dönemi. Geleneksel olarak adlandırılan televizyon, radyo, gazete gibi iletişim araçları katılıma izin vermeyen sıcak araçlardı. Ama internet soğuk bir araç olup katılım düzeyi yüksektir. Böylece üzerinde durduğumuz ürünle ilgili sahibine, yayıncısına vs. bir ileti gönderip yanıt alabilir, diğer katılımcıların görüşlerine ulaşabilir hatta onlarla da sanal platformda konu hakkında konuşabiliriz. Belki geleneksel yöntemlere göre çok daha fazla istihbarat sağlanabilir. Aslında Castells de bu durumu "sanal cemaatler" olarak değerlendiriyor. Örnek verecek olursak; bir A kitabı ile ilgili sanal bir grup oluşturup bu grupla konu hakkında iletişime geçmek fikir alışverişinde bulunmak, tartışmak bir sanal cemaat oluşturmaktır. İnternetin getirisi olan katılıma izin veren soğuk medya, katılımla kurulan sanal cemaatler, oluşan global köy, artık sadece yereli değil global olan her şeyi anında klavyenin ucuna getiriyor.

Peki burada etkileşimden de söz etmenin gerekliliği yok mu? Sonuç olarak bir kişi ile yapılan küçük bir fikir alışverişi bile etkileşimi ve değişimi sağladığına göre bunca yoğun etkileşim küresel çaptaki köyümüzü ya da kulübemizi nasıl etkileyecek? McLuhan'ın sloganlaştırılmış olan "araç mesajdır" sözü hemen akla geliyor. Bir iletinin içeriğinden çok hangi araçla iletildiği önemlidir. Çünkü ileti iletildiği araca göre farklılıklar gösterir. Bir haberin gazeteden okunması ile radyodan dinlenmesi veya televizyondan izlenmesi başka başka anlamlar taşır. Artık her birini tek bir mecra da alıyoruz. Fakat Castells ağ toplumu kuramından hareketle McLuhan'ın bu sözüne karşılık internet dönemi için "ağ mesajdır" der. Sonuç olarak bu çağda her şey ağlar üzerinden yürümekte ve internet ortamında diğer tüm medya ve iletişim organları birleşmektedir. Hem de bolca etkileşim içerisinde.

Buraya kadar genel değişimi ve yenilikleri tartışmaya çalıştık. Biraz da e-kitaplardan söz edecek olursak; bildiğimiz gibi e-kitap basılı bir kitabın web ortamında sunulmuş şekli. Tabii bu konu geniş olarak çalışmanın üçüncü bölümünde açıklanmaya çalışıldı ama dünyada da henüz yeni olan bu kavram Türkiye'de çok çok daha yeni. Tam olarak gelişimi tamamlanmadığı gibi basılı kitaplara kıyasla çok fazla benimsenmedi, ama dediğimiz gibi "şimdilik". Çok az geriye gidersek insanlar internet ortamındaki kendilerine özgü oluşturdukları blog adı verilen sayfalarda yazmaya başladılar, sosyal medya da bu yazarlık durumunu tetikledi ve aslında internet ortamında herkes okuyazar kimliğine büründü. (Sonradan ünlenmiş çeşitli blog ve sosyal medya yazarlarının kitapları da yayınevlerince basıldı ve burada internette kendi imkanları ile görünür olabilmek durumu açıklanabilir) Sonra kitaplar değişik formatlarda dijital olarak yayınlandı. Bunlar arasında yasal olmayan yani korsan yayınlar da vardı yasal olarak yayınlanan kitaplar da. Hatta dijital kütüphaneler kuruldu. İnsanlar bu sanal kütüphanelerden nerede olurlarsa olsunlar bedavaya veya fiziksel kitaba göre daha uygun bir fiyatta sahip olabildiler. Zamanla da elektronik kitap denilen sistem geliştirildi. Bu sistemdeki format basılı kitaba oldukça benzer özellikler taşıyor. Sayfaları çevirme, not alma, işaretleme, araç ekleme gibi fonksiyonların yanı sıra arka plan rengi, yazı boyutu ve fontunu değiştirebilme, ekran ışığını ayarlama gibi de birçok kullanım olanaklarına sahip. Ayrıca e-kitaplar için kullanılan reader, tablet bilgisayar, akıllı telefon gibi cihazlara yanı sıra taşıyamayacağımız kadar çok hatta bir kitaplık dolusu kitabı saklayıp her yere taşıyabiliriz, her an her yerde yanımızda gezen bir kütüphane.

E-kitapla gelen kitaba özgü oluşan dönüşüme bakarken aslında önemli olan konu “romana ne olacağı.” İnternetteki multimedya dan bahsetmiştik ve aynı durum e-kitaplar için de geçerli. E-kitaplar da çoklu ortama imkan veren bir yapıda tasarlanmış ve geliştirilmeye devam ediyor. Bu gelişmelere paralel olarak zaman içerisinde bir e-kitaba video, müzik, animasyon, efekt gibi uygulamaların da eklenebileceği öngörülebilir. “Araç mesajdır”dan yola çıkarsak McLuhan, insan eliyle oluşturulmuş her yapının zamanla genişleyerek yok olup gidebileceğine dair bir açıklaması var. Roman da insan eliyle oluşturulduğuna göre yakın gelecekte en gelişmiş hali bu farklı türlerin de aynı platform üzerinde verilebileceği e-kitaplar olacak. Burada bu kadar görsel ve işitsel unsurun yanında metin acaba yok olup gitmeye dönecek mi ya da arada kaynayacak mı? Çünkü geleneksel taraftan baktığımızda sadece metnin tekeli var belki araya resimler girebilir ama yine de bu metnin salt varlığını değiştirmez. Okurun imgeleminde de bir kösteklenme olma olasılığı oldukça yüksek. Sonuç olarak sadece metin varken kendi hayal gücümüzün sınırları içindeyiz. Oysa araya sesler, görüntüler girdiğinde bunları oluşturanın imgelemleri ile de bir yerde sınırlanmış olacağız.

Castells “ağlarla bağlanmanın ikinci bir sanal kimlik oluşturduğunu ve ikinci bir alanda yaşattığını” söyler. Sonuç olarak geleneksel yöntemler fiziksel katılım ister ama sanalda olduğu yerden bir klavye ucundan soyut bir uzamdaki katılım söz konusu. Hal böyle olunca temas azalacak ve bir soyutlanma da meydana gelecek. Bu durum için tabii ki iyi mi kötü mü gibi şimdiden kesin bir yargı koymak doğru olmaz ama insan ilişkilerinde de bir değişim yaşanacağı açık. Yeni teknolojik insan, bütüncülüğüne ve kapsamlılığına doğru yarışırken, eski zamanlarda olduğu gibi bir doğa deneyimine, bir “vahşi doğa” deneyimine sahip olmayacak. Teması kaybedecek ve biz artık farkındayız ki temas, yalnızca bir deri basıncı değil ve fakat bütün duyuların aynı anda kavranması, bir tür dokunsallıktır. Doğayı doğrudan bir deneyim olarak yitirmemiz halinde denge tekerini, doğal yasanın mihenk taşı yitiririz. İster uyuşturucuyla ister uyuşturucusuz, zihin, soyutlamanın tehlikeli sınırlarına doğru özgürce seyretme eğilimi gösterir.⁴⁹ Bulduğumuz yerden hiç ayrılmadan dünyanın her hangi bir yerinde yayınlanmış bir kitabı bir tıkla ekranımıza getirebiliriz. Bu durum bir takım olanaklara uzak olan bir yerde yaşayıp da istediği kitaba ulaşamayan için, araştırmaya vakti olmayan için, bekleme süresi kısıtlı olan için vs. oldukça önemli. Kitabı hemen okuruz ve onun hakkında daha çok bilgi, yorum almak isteriz veya bir araştırma, çalışma için farklı görüşler gereklidir. Kısacık bir zaman içinde sanal bir topluluk yaratır (cemaat) tartışmaya ve alışverişe gireriz. Hatta yazar veya yayınevi ile de irtibat rahatça kurabiliriz. Böyle bakınca eski dönemlere kıyasla oldukça etkileyici ve yaşamı kolaylaştırıcı. Peki ya temassızlık? Giderek insan ilişkileri yüz yüze iletişim sıcaklığından uzak soğuk bir ekran ve klavye üzerinde gerçekleşecek ve belki de dijital doğanlar için bugünkü geleneksel yöntemler azalmaya, yok olmaya doğru gidecek. Olanakların genişlediğine bakılırsa teknoloji iyi veya kötü değil teknoloji olanakları geniş ama nasıl kullanıldığı önemli olan buna paralel farklı değişimler yaşanacağı belli olan bir sistemdir.

E-kitaplar için de aynı durum geçerli. Belki kütüphanede başkasının aldığı kitabı getirene kadar beklememiz gerekir, belki aradığımız kitabın baskısı tükenmiştir, belki kitabın bize ulaşamayacağı bir noktadayızdır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda bunların bir önemi kalmıyor, sanal kütüphanede aynı kitabı bir sürü kişi inceleyebilir, baskısı tükendi diye bir durum söz konusu değil çünkü bir kez dijitalleşen veri tükenmez ve yok olamaz, internet erişimimizin olduğu her yerde de kitaplar ayağımıza gelir. Basılı kitabın fiziksel varlığı geleneksel düşünenler için duygusal bir taraf tabii ki kağıt kokusu, kağıt hışırtısı ve dokunuşu. Çevreci bir anlayış ile e-kitapların çok daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Ama fiziksel bir kitabın bazı geleneksel taraflarını da korumak gerekebilir.

Şimdi gelelim e-kitaplar romanlar için aslında nasıl bir form oluşturabilir. El yazması dönemi de matbaa dönemi de aslında sadece kağıt, mürekkep, harflerden ibaret. Burada kağıt yerine ekran, mürekkep yerine klavye ama bir de çoklu ortam seçenekleri var. Bir roman düşünelim; metin var, -metinsiz roman olmaz zaten- üzerine yazar veya yayıncı tarafından romana uygun bir veya birkaç seçeneqli açıp kapatabileceğimiz müzik ekleniyor, aralarda belki romanın konusuna uygun animasyon, grafik, karikatür, video, resim her birini ekleyebiliyoruz. Bir de hipermetinler, linklerle desteklenmiş. Şuanda tüm bunların olduğu bir e-kitap yok tabii ki ama yakında üretilecek. Bu açıdan

⁴⁹ M. McLuhan, B. R. Powers, s. 157

canlandırıldığında salt roman mı görüyoruz yoksa bir oyun mu? Aslında pek fark etmez çünkü postmodern romancı romanı bir oyun gibi düşünür, kurgular. Elektronik devrimin yansıması bu oyun oldukça çeşitlenmiş durumda. Her yeni gelişme yeni bir ortamı ve akımı doğurur. Peki bu yeni ortam postmodernizmin sonu ve yeni bir akımın doğacağına işaret mi? Aslında değil gibi çünkü postmodernizm zaten her türü, biçimi, disiplini kabul edip de her şey gider, hepsi olur demiyor muydu? Bu durumda bunları da postmodern olarak algılamakta bir sakınca yok gibi gözüküyor. Ama fiziksel romanın oldukça dışına çıktığı için yeni bir akım değil de yeni bir roman türü olarak post-roman tanımlaması yapabiliriz: “Romanın ötesinde bir roman türü.”

Sanalda üretilip, sanalda dağıtılan, multimedya olanaklarına sahip romanla dijital doğan sanalda yaşayan yazar ve okurları birleşiyor: Post-romanın post-okuryazarları. Kısaca, “Metin olma, bir şeyleri bu şekilde anlatma özelliğini yitirmeyen, okura geleneksel roman okumak gibi verdiği tadı, yüzleşmeyi kaybettirmeyen, ama klasik roman tanımlarının da dışına çıkmış, sanat olma durumu koruyan, diğer çoklu ortam öğelerini de barındıran bir tarzda olacaksa post-roman diyebiliriz”. Zaten metin olma özelliğini yitirdiği an roman yok olmuş demektir. Böylesi öte bir durumu gerçekten romanın sonraki aşaması, romanın ötesi olarak post-roman olarak tanımlayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Akaş, Cem. Varlık Dergisi, Şubat 2012
- Aktulum, Kubilay. Metinlerarası İlişkiler, İstanbul: Öteki Yayınevi, 1999
- Alankuş, Sevdâ. Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, Bia yayıncılık, 2005
- Anameriç, Hakan. ve Rukancı, Fatih. E-kitap Teknolojisi ve Kullanımı, Türk Kütüphaneciliği Dergisi 17, 2(2003) 147-166
- Antakyalıoğlu, Zekiye. Roman Kuramına Giriş, İstanbul: Ayrıntı yayınları, 2013
- Baldini, Massimo. İletişim Tarihi, çev: Gül Batuş, Avcıol Yayıncılık, 2000
- Batuş, Gül., Alver, Füsün., Arık, Bilal., Çoban, Barış., ve Çığ, Ünsal Kadife Karanlık 2, Su Yayınevi, 2011
- Bourse, Michel. ve Yücel, Halime. İletişim Bilimlerinin Serüveni, Ayrıntı Yayınları, 2012
- Castells, Manuel. Ağ Toplumunun Yükselişi, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2008
- Edebiyatta Üç Nokta Dergisi, 2012 Bahar, sayı 7
- Erkman, Fatma Edebiyat ve Kuramlar, İstanbul: İthaki Yayınları, 2010
- Göktürk, Akşit. Okuma Uğraşı, İstanbul: YKY: 5. Baskı
- Hepkon, Zeliha. İletişim ve Teknoloji, Kırmızıkeci yayıncılık, 2011
- Innis, Harold A. İmparatorluk ve İletişim Araçları, Ütopya yayınları,2006
- Jean, Georges. Yazı İnsanlığın Belleği, İstanbul: YKY
- Kefeli, Emel. Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010
- Laughey, Dan. Medya Çalışmaları, çev: Ali Toprak, Kalkedon, 2010
- McLuhan, Marshall. ve Povers, Bruce R. Global Köy, çev: Bahar Öcal Düzgören, Scala yayıncılık, 2001
- McLuhan, Marshall. ve Fiore, Quentin. Medya Mesajı Medya Masajıdır, (Mediacat Yayınları,2012
- Önder, Işık. Elektronik Kitap, (Orient Yayınları, 2013), s. 43
- Özdemir, Emin. Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler, Ankara: Bilgi Yayınları, 2013
- Parla, Jale. Don Kişot'tan Bugüne Roman, İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı 2013
- Rigel, Nurdoğan., Batuş, Gül., Yücedoğan, Güleda. ve Çoban, Barış Kadife Karanlık I., (Su Yayınevi,2005),
- Tekinalp, Şermin. ve Uzun, Ruhdan. İletişim Araştırmaları ve Kuramları, Beta Yayınları, 2009
- Tez, Zeki. Kağıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2008,
- Yaylagül, Levent. Kitle İletişim Kuramları, Dipnot yayınları, 2013
- Yengin, Deniz. Yeni Medya Ve..., Anahtar Kitaplar, 2012